

Het vaderland : een liefdadigheidspreek gehouden te Brussel, 12 maart 1874

<https://hdl.handle.net/1874/236361>

Vak 94

MM 13350

*De heer Eernst P. A. Claassen
Pastoor Deken.
a.m. J. W. B.*

HET VADERLAND.

EEN LIEFDADIGHEIDS-PREEK

GEHOUDEN TE BRUSSEL,

DOOR

J. W. BROUWERS.

PASTOOR VAN HOVENKERK, RIDDER VAN DE ORDE DER EIKENKROON; enz.

Uit het Fransch vertaald door ALFRED BUIJS.

AMSTERDAM,
C. L. VAN LANGENHUYSEN.

BRUSSEL,
HUBERT VOS.

205

AMERICAN V.M.B.
LIBRARY
1911

HET VADERLAND.

EEN LIEFDADIGHEIDS-PREEK

GEHOUDEN TE BRUSSEL,

12 Maart 1874.

(UIT HET FRANSCH VERTAALD DOOR ALFRED BUIJS.)

VOORWOORD.

Tot toelichting dezer liefdadigheids-preek moet den welwillenden lezer worden medegedeeld dat er onder de Hoorderen, allen behoorende tot de hoogste standen der maatschappij, leden waren van het Corps Diplomatique, van den Senaat als ook van de Kamer *des Représentants*. Eenige passages werden niet in de kerk uitgesproken gelijk ze hier staan medegedeeld.

De fransche tekst, hier vertaald, heeft natuurlijk het IMPRIMATUR van het Aartsbisdom van Mechelen, waartoe Brussel behoort.

IMPRIMATUR.

AMSTELODAMI,
die 26 Maji 1879.

M. BERNSEN,
Libr. Cens.

Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, et detrimentum animae suae faciat?

Wat zal het den mensch baten, indien hij de gansche wereld wint, en zijner ziele verlies lijdt?

Marcus VIII : 36.

Spreekt de liefde, dan luistert de Christen; vraagt de liefde, dan antwoordt het katholieke hart; roept de liefde, dan trekt de priester op, en terwijl hij God bidt zijn zwak woord te zegenen, komt hij, onder bescherming van Onze-Lieve-Vrouw van 't Heilig-Hart, in de hoofdstad van België een bewijs overleggen van zijn goeden wil om een werk van liefdadigheid te begunstigen, om zich van een taak te kwijten die wel boven zijn krachten, maar niet boven uw edele wellendheid, godsdienstige sympathie en grootmoedige godsvrucht is. Buitendien, zoo zei ik tegen mij-zelf: Wanneer in 't torentje der heilige kapel de klokjes hun zilveren klanken verheffen, dan spreiden de liefelijke tonen zich uit in de lucht en beschrijven, als voortgolvend in de maat, zeer ver en zeer hoog den kring hunner helderklinkende trillingen — en toch is de hamer van ijzer. Hier is de heilige kapel, waar de engelen der hemelen en de engelen der aarde het offer hunner voortdurende aanbidding aan God den Verlosser toe-

brengen. 1) Het gehoor is als het kostbaar metaal vol helderen klank en edelaardige melodiën. Mijn woord zal nog minder zijn dan de ijzeren hamer, want het is uit Holland, zijn dierbaar vaderland, dat de priester in uw belgisch vaderland is gekomen, waar hij het geluk zal hebben, getuige te zijn van uw milddadigheid jegens degenen, die, ver van hun duitsch vaderland, onder u het brood van 't onderwijs noodig hebben. Zoo vormen harten van drie verschillende vaderlanden één akkoord, een volmaakt akkoord van christelijke liefde; mijn woord in een vreemde taal gestameld, maar onder bescherming van Onze-Lieve-Vrouw van 't Heilig-Hart, zal dan ook genade bij u vinden, ja misschien een gunstig onthaal, *eerstens* omdat ik u ter gunste van een werk van christelijke liefde zal spreken, en *vervolgens* omdat ik u over 't vaderland en de liefde tot het vaderland zal spreken. Ja, over 't vaderland, tegenover het altaar, in tegenwoordigheid van Jezus-Christus zal ik u, kinderen van België, kinderen der katholieke Kerk, over 't vaderland en over de pligten jegens 't vaderland spreken. O! mijne Broeders, als ik dit onderwerp kies, dan doe ik dit niet omdat ik weet, dat in 't hart van den katholieken Belg op een zelfs zeer zwak woord altijd magtige echo's antwoorden, wanneer men hem van 't vaderland spreekt, al neemt men dit woord slechts in zijn alledaagsche opvatting en zijn zoo beperkten zin. Mij door zulk een beweegreden laten leiden, wat zou dat op dit oogenblik anders zijn dan de bestemming dezer plaats en de verantwoordelijkheid van 't heilig priesterambt vergeten! Welnu, vergunt mij te gelooven, dat de priester nooit den preekstoel mag beklimmen zonder eenige onderrigting aantebrengen, die hij geleerd heeft van den goddelijken Meester of van diens Stedehouder, Plaatsbekleeder, Vertegenwoordiger. Wat ik u thans ga voorhouden, ik heb het in zijn school geleerd. En daar de geest der wereld strijdig is met den geest

1) Deze leerrede is in de kerk van de Voortdurende Aanbidding uitgesproken geworden.

van God; daar de grondstellingen dezer eeuw strijdig zijn met de grondstellingen van den goddelijken Gekruisigden, en de meening van den dag strijdig is met de leer van Christus'-Kerk zoo zult gij zeer spoedig inzien, dat deze rede niet ten doel heeft de gevoelige snaar te doen trillen, maar de strenge vervulling van een voorschrift des Evangelies is. Op welk punt toch komt deze tegenspraak van den geest der wereld met den geest van God met meerder kracht uit, dan in deze groote hedendaagsche afdwaling, dit brandend vraagstuk van den dag, dit groote gevaar voor uw zielen, gelijk het in dit vraagstuk van 't vaderland en van onze pligten jegens het vaderland opgesloten ligt. De Kerk, aan wie het heil der zielen is toevertrouwd, moet er voor waken dat men op den akker van goed gewas geen onkruid zaaije, en ziedaar juist iets wat *inimicus homo*, de vijand Gods, de vijand van den Christus, van de Kerk, van uw ziel, van uw vaderland, in naam des vaderlands in onze dagen onder onze oogen doet. Maar gaan wij geen menschelijke staatkunde behandelen, wanneer we van vaderland gaan spreken? De mensch der wereld denkt, als hij van vaderland hoort spreken, natuurlijk slechts aan de aarde; de christen, de priester, slaat zijn blikken ook hooger; noch de grafzode van 't kerkhof noch de gewelven van den starrenhemel sluiten den gezigteinder zijner gedachte. De graven der christenen zijn rondom het kruis; en beter dan de ladder Jakobs leidt het kruis ons naar 't vaderland daar boven. Onze geest en ons hart gaan zich dus met het hemelsch vaderland bezig houden? Laat ons niet scheiden wat God door zoo veel banden voor ons vereenigd heeft. Tot christenen, die zich verre van de wereld en van haar beslommingen in de eenzaamheid des kloosters terug getrokken hebben, zou ik ongetwijfeld slechts van 't vaderland der hemelen spreken; maar nu heb ik voor mij geloovigen die te midden van de beroeringen der wereld leven, en voor ons heeft God het aardsche en het hemelsche vaderland door zoo veel betrekkingen en zoo veel pligten vereenigd, dat wij ze moetende onderscheiden, ze

ter nauwernood van elkaër kunnen scheiden. Laten we derhalve aan dit woord van vaderland al den omvang zijner roemrijke beteekenis: Voor u is het vaderland België en de hemel; voor mij is het vaderland Holland en de hemel. Maar het is vooral het hemelsch vaderland dat men ons uit het gezigt wil doen verliezen; dat men ons ontrukken kan door namelijk misbruik te maken van den bijna onweêrstaanbaren indruk dien de liefelijke naam van vaderland op elk regtgeaard gemoed uitoeft. En thans reeds ondergaat Europa een gedeelte der kastijdingen die de onzalige echtscheiding tusschen het vaderland hier beneden en het vaderland daar boven in de maatschappelijke wereld en in s' menschen hart na zich sleept. Vragen we aan God de genade, dat we dit onderwerp goed mogen begrijpen en goed mogen behandelen, door de tusschenkomst der Onbevleekt ontvangen Maagd en van den H. Jozef, den patroon der Kerk in 't algemeen en van België in 't bijzonder:

Onze-Lieve-Vrouw van 't Heilige Hart,

Heilige Jozef, bidt voor ons!

I.

Dit vraagstuk van vaderland, van liefde tot het vaderland, van de pligten jegens het vaderland, het hangt ten eenenmale af van 't antwoord op deze andere vraag: van 's menschen oorsprong, bestemming en natuur.

Al dadelijk stelt het christelijk geloof twee hoeksteen, twee vruchtbare waarheden, twee heilige vrijheden; de vrijheid van God en de vrijheid van den mensch. Van den eenen kant God, de wereld, den mensch vrijelijk scheppend; van de andere zijde den mensch, door God met vrijheid en onsterfelijkheid gekroond.

En onze geest én ons hart zeggen ons dat dit goed is, dat dit schoon is en Gode waardig.

Om ons tot tegenstander te zijn, moet men met een dubbele

verlaging beginnen en twee dingen ontkennen: ten eerste, een volmaaktheid van God den Schepper, ten tweede een titel van adeldom van den mensch het schepsel.

En onze geest en ons hart zeggen ons dat dit laster en schennis is jegens God, en oonteerd voor den mensch.

Ieder onzer is, zoo zeggen ons de rede en het geloof, een wezen samengesteld uit een geestelijke en onsterfelijke ziel, en een stoffelijk, dus sterfelijk ligchaam. Het eigen verblijf, de geboortegrond van dit ligchaam van stof is deze wereld van stof — uit stof genomen zijnde, zal het tot stof wederkeeren — het eigen verblijf van de met verstand en onsterfelijkheid begiftigde ziel is de wereld der onsterfelijke geesten.

De bestemming van dit menschelijk samenstel, zegt ons het geloof, is om eenige minuten op deze aarde te leven en in de eeuwigheid zijn leven van oneindige eeuwen voort te zetten. En onze rede zegt ons, dat het schoon is en goed, onsterfelijk te zijn. Het menschelijk samenstel heeft dus twee vaderlanden: het tegenwoordig en kortstondig vaderland, en het toekomstig en eeuwig vaderland.

Maar de ziel is het levende en levendmakende gedeelte, het verhevenste gedeelte dat, in naam des Scheppers, regtens regeert en bestuurt; het ligchaam is de afhankelijke onderdaan der ziel; het ligchaam is slechts middel, is slechts een werktuig en moet gehoorzamen. Zoo ook moet al wat stof is onderworpen zijn aan den geest en is in allen gevalle slechts middel, nooit einddoel, nooit hoogste einde.

Derhalve staat het aardse vaderland tegenover het hemelsche vaderland, als het ligchaam tegenover de ziel; de minuut tegenover de eeuwigheid.

Deze zoo eenvoudige en zoo kristalheldere waarheid is de gouden sleutel aller vraagstukken, de toetssteen aller oplossingen die wij zullen aantreffen.

Even als nu de neigingen van 't dierlijk gedeelte in opstand kunnen geraken tegen de geestelijke ziel, haar beheer-

schen en tot een droevige slavernij kunnen brengen, zoo ook kan het aardse vaderland opstaan tegen ons hemelsch vaderland en er ons van afkeeren, en het ons onwaardig maken, en er ons van berooven. Tot welke onuitsprekelijke ongelukken kunnen ons het dierlijk gedeelte en het aardse vaderland brengen! Welke voorzorgen hebben wij niet te nemen, willen we ontsnappen aan alle strikken die men ons spant, aan alle valsche stelsels die men rondom ons uitbazuint!

Die valsche stelsels betreffende het vaderland zal ik tot drie herleiden en ik zal ze noemen: het stelsel der ontkenning, het stelsel der scheiding en het stelsel der opslurping. Tegenover elk dezer drie stelsels afzonderlijk, even als tegen de drie vereenigd, stellen wij een eenige en een zelfde leer, een oude en altijd nieuwe leer. Moge onze rede en ons hart de dwaasheid van den menschelijken hoogmoed en de aanbiddelijke wijsheid van Gods woord hoe langer hoe beter gaan begrijpen!

Maar zijn deze fundamenteele vraagstukken van alle verstandelijke en maatschappelijke bedrijvigheid wel voor dit gehoor op hun plaats? Want laat ik een eerbiedigen blik over dit voor mij zoo nieuw gehoor rondweiden, dan zie ik dat het grootendeels uit edele dames bestaat. Welnu, ik zeg tegen me-zelf: bij zoo beschaafde geesten voegen de groote vraagstukken, de hooge waarheden; ik zeg tegen me-zelf: wanneer het edele en groote dingen geldt, verheven dingen, dingen van 't bestuur der menschelijke familie, dingen van de goddelijke Voorzienigheid en de algemeene maatschappij, dingen der hemelen, dingen van God, dan, dan is de christelijke vrouw met een bewonderenswaardige intuïtie begiftigd. Haar duivenblik wordt adelaarsblik. Zij heeft het instinkt der goddelijke dingen.

II.

Het eerste stelsel, vijand van onze ziel en van ons vaderland, is dat der ontkenning, der volstreckte ontkenning. Volgens zijn aanhangers bestaat er voor den mensch geen

hemelsch vaderland, geen ziel die men rein en schoon heeft te houden. Voor hen bepaalt zich dus alles tot het tegenwoordig leven, tot het bestaan in 't ligchaam, tot het aardsche vaderland.

Maar let eens op de stoffelijke vlam: in de lamp des heiligdoms zachtkens flikkerend; in de kristallen luchters, in de gulden kandelabres, die in uw salon prijken, ruischend en schitterend rondom u; in den wijd en zijd om zich heen grijpenden gloed van den verwoestenden brand schiet zij loeiend vooruit, en altijd en overal rigt de vlam zich op aarde van beneden naar boven: dat is haar natuur; zoo ook zoekt de rivier den stroom, de stroom de zee, de baren en golven be-roeren zich, en nu eens zacht, dan weêr in pijlsnelle vaart vlieten zij voorwaarts: dat is hun natuur; de welriekende bloem opent haar kelk en verspreidt haar geur: dat is haar natuur; de visch zoekt het stroomend water: dat is zijn natuur; en de mensch, de mensch zoekt het geluk, dat is zijn natuur. Het geluk heeft hij noodig; hij dorst er naar, hij brandt: hij hongert er naar, en die honger drijft hem voort, prikkelt hem, laat hem rust noch duur. Overal zoekt hij, overal wroet hij; hij doorloopt de aarde; hij beploegt de zeeën; hij daalt af in de afgronden; hij stijgt op in de lucht; hij onderzoekt alles, hij ontleedt alles. Soms zou hij wel een oogenblik willen ademhalen en genieten, maar hij ziet dat hij al genietende zelf het voorwerp van zijn geluk doet verwelken, en bezoedelt, en vernielt. Hij zou wel stil willen staan, maar te vergeefs; een nieuwe behoefte aan geluk spoort hem aan; hij moet gaan, hij moet loopen, hij moet vliegen. Heb medelijden met hem! hij heeft geluk noodig. De wind der hemelen in de zeilen van zijn schip blaast te langzaam; de magt van vuur en water spant hij in zijn gareelen, en om nu datgene wat hij voor een straal van geluk houdt ietwat spoediger te bereiken, komt de mensch, in zijn dolzinnig najagen van 't geluk, er helaas maar al te dikwijls toe, om van 't eeuwig geluk der hemelen af te zien. God — aan wien hij gelooft — stelt hem de hel tegen — waaraan hij gelooft — en noch God

noch de hel kunnen hem altijd tegen houden, want op staanden voet wil hij geluk. Ziedaar de ongematigdheid eener begeerte, die elk menschelijk hart aangeboren is; ziedaar het helaas al te sterk bewijs van dat instinkt van geluk, dat daar in de diepste diepte van elk menschelijk bestaan schreeuwt gelijk de dorstige leeuwenwelpen die de moeder derven. De mensch die niet aan 't hemelsch vaderland, aan 't toekomstig leven gelooft, moet derhalve aan 't aardsche vaderland alleen, aan 't tegenwoordig leven alleen, dat geluk vragen waarvan de dorst hem verteert. Zich dit geluk verschaffen is voor hem de hoogste wet. Het moet hem veroorloofd zijn, het tot elken prijs te verkrijgen; dat is zijn regt, zijn onvervreemdbaar regt, zijn volstrekt regt, een regt dat boven alle ander regt gaat, want het eenig doel van zijn bestaan is het geluk.

Deze waarheid, die door het menschelijk hart wordt verkondigd en door de ervaring aller eeuwen bevestigd, ze toont ons terstond drie zeer onzalige uitkomsten. Juist omdat hij met rede begiftigd is, het doel onderscheidende en de middelen berekenende, moet een dergelijk mensch, door de aangeboren kracht zijner natuur, alles, ook het vaderland aan zijn persoonlijk geluk ondergeschikt maken. Niets heeft voor hem waarde of prijs dan voor zoover dat middel of werktuig van zijn geluk is. *Die* menschen, laat ons het luide zeggen en herzeggen, die menschen zonder hemelsch vaderland kunnen zonder huichelarij geen ander vaandel dan dat van 't eigenbelang volgen, noch andere spreuk erkennen dan: ik neem mijn goed, mijn geluk overal waar ik 't vind; zonder leugen kunnen zij geen ander volkslied hebben dan dat onedel refrein: *Ubi bene, ibi patria*: Mijn vaderland is overal waar ik mijn goed, mijn geluk, mijn genoegen vind. Die menschen zijn de ware »vaterlandslosen,“ *menschen zonder vaderland*.

Een tweede uitkomst, gelijktijdig met de eerste verkregen, is de bekrompenste zelfzucht die een menschelijk verstand kan uitdenken. In al hun daden kunnen die menschen geen ander redelijk doel hebben dan hun ik, hun belang, hun genoegen.

Van menschen en van dingen houden zij voor zoover en zoo lang ze aan hun belang medewerken of tot hun genoegen, hun geluk bijdragen; onverschillig waar zij dat geluk in stellen; onverschillig ten nadeele van wien of van wat men het zich moet verschaffen. Dat het overige des vaderlands aan lijden ten prooi zij, raakt hen zoo goed als niet, mits *zij* maar de zelfvoldoening in hun genoegen of haat vinden. De afstand van 18 eeuwen brengt geen verschil tusschen deze menschen: de heidensche keizer en de afvallige christen staan even laag; allebei steken de hoofdstad des vaderlands in brand: Nero Rome, de communard Parijs.

De derde uitkomst is een verbastering en verlaging der menschelijke waardigheid tot beneden het redelooze dier. De mensch zonder hemelsch vaderland kan zijn begeerten naar dit verblijf van toekomstig geluk niet verheffen; door de alsdan onweêrstaanbare overhelling zijner natuur naar 't geluk zal hij naar de voldoening der tegenwoordige begeerten worden meê-gesleept. Van lieverlede fluistert de natuur hem heimelijk in, of schreeuwt luidkeels en onophoudelijk: o menschen, streeft volgens den stoot dien ik geef, elk oogenblik van uw kortstondig leven naar 't geluk. En daar die menschen zich denzelfden oorsprong en dezelfde bestemming geven, die zij in de redelooze dieren waarnemen, zoo rigten zij hun begeerten naar dezelfde genietingen. Drie en twintig eeuwen vinden er geen verschil in. Die menschen in massa zijn heden ten dage hetgeen zij ten tijde van Plato waren, slaven van 't geen deze heidensche wijsgeer het hoogste geluk der paarden en stieren noemt — heden ten dage zou Plato twee door de geëmancipeerde wetenschap meer begunstigde dieren moeten aanwijzen, den aap namelijk en het hondenras; twee vermaagschapte typen, schaamachtig genoeg om aan dezulken te kunnen behagen van wie de Apostel Paulus heeft gezegd — zonder het voorbeeld des Apostels zou ik het niet durven zeggen — *quorum deus venter est* — hun buik is hun god. Als de geest het geloof verwerpt, dan verliest het hart de hoop en de edele liefde; alles

wordt vleesch, en alle vleesch lost zich op in verderf. Voor 't individu der lagere klassen is het luiheid, dronkenschap en liederlijkheid; voor 't individu der hoogere klassen zal het bovendien de exploitatie der mindere massa en misschien de zelfzuchtige sluwheid en zekere berekening van gematigdheid zijn, ten einde aan de grootste som van genoegens te geraken.

Maar ook dan verliest men zijn ziel, de bevolking vervalt, het geslacht kwijnt weg, de karakters worden ontzenuwd; men heeft individuen, maar.... naar een MAN moet men zoeken. Hoe meer dat stelsel 't welk verkondigt, dat »de eerlijkheid en zedelijkheid bestaan in 't verzamelen en opstapelen van geld en in 't genieten der wellusten, onverschillig langs welke wegen,» hoe meer dat stelsel aanhangers wint, des te meer ontevreden en zullen er zijn, — want nooit vinden zij genoeg om hun hartstogten te bevredigen— en hoe meer ontevreden er zijn, des te meer oneenigheden zullen er wezen in de huisgezinnen, tweedragt in de steden, oproerigheden in de provinciën, rampen in 't land, noodlottige gebeurtenissen onder de volken. Volken, waar dergelijke individuen aan 't roer der zaken staan, rollen van den eenen afgrond in den anderen, door van misdaad tot misdaad te vervallen. De ebbe en vloed gaan van gepeupel-overheersching in Cesars-willekeur of van onregeerbaarheid in slaafsche kruiperij, altijd van Scylla in Charybdis. Het is te vergeefs dat die volken zich de handen zullen wringen en te midden der onderste-bovenkeeringen om een MAN roepen die hen redt. Als degene, die hun gewordt, er een is van hun beginselen, dan zal 't slechts een prater of een dwingeland zijn, iemand die hen bedriegt of die hen verplettert.

Het eerste stelsel hebben wij vooral in zijn schadelijken invloed op het individu gevolgd; zien wij het tweede in zijn invloed op de volken en Staten die in democratisch konstitutioneelen geest bestuurd worden, terwijl wij het derde stelsel in zijn invloed op de koningen en keizers in de monarchaal of konstitutioneel-autokratisch ingerigte Staten zullen zien, want

altijd en overal is het heil der ziel, het hemelsch vaderland in quaestie en in gevaar.

III.

Zijn de tot beginselen verheven strekkingen van 't stelsel der ontkenning even oud van oorsprong als het materialisme — het hoogste verval des ligchaams — en even oud als het atheïsme — het hoogste verval des geestes, — het tweede stelsel, dat der scheiding, is van moderner oorsprong. Het is dan ook van een meer fashionable uiterlijk dan het vorige; een welwillend voorkomen, een sympathetische toenadering, zeer beschaafde manieren, altijd verzoeningsgezind, meestal plooizaam van karakter; en daarenboven een met alle wetenschappen en kundigheden opgesierde geest. Waar men zijn licht niet inhaalt, daar wordt, altijd volgens zijn meening, de beschaving uitgedoofd. Volgens onze meening levert dit stelsel in onze dagen een doodelijk gevaar op voor tal van zielen, een ongeluk voor tal van landen. Den oorsprong en de afkomst van dit stelsel aantoonen, is hier voldoende om er de dwaling van te doen inzien: er den gang van aanwijzen, er de meesters, dat heet de bedervers der ziel, en de volksmenners, dat heet de verwoesters des vaderlands, van opnoemen, zal voldoende zijn om er afschrik van in te boezemen. Want voor en alear dit tweede stelsel tot zijn tegenwoordige verwonderlijke ontwikkeling is gekomen, is het door vele evolutiën doorgegaan, die zich in tal van revolutiën hebben omgezet. Dit komt hier van daan, dat elke leer de behoefte ondergaat om haar gevolgen te baren: elke theorie wil praktisch worden. Van de schoolbanken vragen de valsche beginselen om op de slagvelen overtegaan: zijnde de veldheeren en hun legers slechts de uitvoerders van den wil der school; en onderwijst nu de school de dwaling, dan worden de geslachten bevrucht met de zonde en baren den dood, de onregtvaardige oorlogen, de keizersnede der koninkrijken en het bloedbad der natiën. Om van de gege-

vens tot de gevolgtrekkingen over te gaan, heeft de leeraar slechts eenige woorden noodig, maar de geschiedenis komt er slechts toe door bloed en vuur en ijzer, door verbrijzelde scepters en onderdrukte of vernietigde volkeren.

Maar waar is dan toch de oorsprong, en wat is de gang van dit stelsel geweest: welke naam duidt er het best den aard en het wezen van aan? Op deze punten kan ik zeer kort zijn voor een gehoor zoo uitstekend als het hier tegenwoordige.

Dit stelsel is menigmaal van naam, maar niet van aard veranderd, gelijk een slecht mensch van land en van naam verandert zonder van zeden te veranderen. Langs de sociniaansche lijn van den afvalligen monnik in de 16de eeuw afstammende, nam het den naam van Deïsme aan. Gij-zelf zult terstond zeggen wat voor naam het tegenwoordig draagt. Zijn hoofdbeginsel, zijn centrale stelling is scheiding tusschen God en den mensch, scheiding tusschen onzen Vader die in de hemelen is en ons die op de aarde zijn; de scheiding dus tusschen 't hemelsche vaderland en 't aardsche.

De geschiedkundige gang toont ons de eerste Deïsten, die de Socinianen opvolgden en uit Engeland kwamen onder Cromwel, dien despoot van 't Parlement, dien beul van zijn koning, dien dwingeland van een fier en geloovig volk, de Ieren. Van uit Engeland bereikte het Deïsme Holland en daarna Frankrijk, waar het, al zijn kiemen in de school der Encyklopedisten ontwikkelende, vrijgeest werd en wijsgeer, en voor 't vaderland de drievoudige vrucht ter wereld bragt: »De Geest,» dat heet in de verstandelijke orde het ongerijmde atheïsme: zijn »Stelsel van de natuur,» dat heet in de zedelijke orde het gemeene materialisme: de fransche Omwenteling, dat heet in de maatschappelijke orde de heerschappij van Satan, de Godin der Rede en de bijl der guillotine. Gij zult me wel veroorloven, niet waar? hier in uw tegenwoordigheid niet de namen uitspreken van die meesters, die hoofden van scholen, schandelijke afvalligen van 't hemelsche vaderland als ze zijn; van die rad-draaijers en volksmenners, die woeste plundersaars van 't aard-

sche vaderland. En tot dit beginsel van deïstische scheiding is men in onze dagen teruggekeerd; dát is het groote beginsel 't welk men, nadat het eenigen tijd onder de modder en het bloed der groote Omwenteling bedolven heeft gelegen, in onze dagen en onder onze oogen bij vernieuwing met een vrijzinnige hand opgevat en gepolijst en opgesmukt en toegejuicht en be kroond heeft, want het regeert, dit beginsel, het regeert en bestuurt, in de ure die we thans beleven, op den troon en in de kabinetten, in de oude zoowel als in de nieuwe wereld; het regeert onder verschillende gedaanten, onder verschillende konstitutiën en verbergt onder zeer verschillende formulieren en uiteenlopende programmen één en hetzelfde doel en een en hetzelfde ontbindend beginsel. In den beginne loochende het Deïsme God niet, o neen, maar wees hem de onzichtbare sfeeren tot bepaald verblijf aan, en tot rijk, hetgeen buiten dit ondermaansche bestaat; in één woord, het sloot God in den kring zijner eeuwigheid op; en thans, vrijzinniger geworden, thans sluit het

de godsdienst in 't leerstuk op,
de eeredienst in den tempel,
den priester in de sakristie,
den Paus in 't Vatikaan.

Of wel dit stelsel verheft het vaandel en den verleidelijken kreet van onafhankelijkheid. Eerst was de Deïst genoeg *galan'uomo* om nog een godsdienst aan te nemen; maar hij stelde als eerste beginsel:

de godsdienst onafhankelijk van alle goddelijke openbaring, waarop zijn discipelen, in logische gevolgtrekkingen voorwaarts schrijdende, verkondigen:

de rede onafhankelijk van alle onveranderlijk leerstuk,
de zedeleer onafhankelijk van alle godsdienstig voorschrift,
de staatkunde onafhankelijk van alle zedelijke wet,
het burgerlijk regt onafhankelijk van alle natuurlijk regt,
het menschelijk regt onafhankelijk van alle goddelijk regt,
het tijdelijke onafhankelijk van 't geestelijke, en daarna,

en daarna

het feit onafhankelijk van alle regt, dat heet, het regt van 't geweld, het regt van de list, met andere woorden: het regt der aanhechting, het regt der berooving, het regt van den diefstal met inbraak, het regt der huichelarij en leugen, en om alles in één enkel woord te zeggen, het regt van 't *voldongen feit*.

Dat is de scheiding, de volslagen scheuring van 't aard-sche vaderland van 't hemelsche:

dat is het menschdom onafhankelijk van alle gezag van God,

dat is de maatschappij onafhankelijk van alle konstitutie van God,

dat is de geest onafhankelijk van alle waarheid van God,

dat is het ligchaam onafhankelijk van alle zedelijke wet van God, dat heet de rehabilitatie des vleesches; met andere woorden,

dat is de onafhankelijke, vrije en onbeperte heerschappij der drie begeerlijkheden, de begeerlijkheid des geestes, des hoogmoeds, der eerzucht: de begeerlijkheid des rijkdoms en der pracht; de begeerlijkheid der wellust, deze drie eeuwige vijandinnen der ziel en van haar hemelsch vaderland, dit driemanschap dat in de republiek des kwaads altijd gunstig aangeschreven staat.

Nu haat de begeerlijkheid des geestes natuurlijk en bij voortdoring de vrijwillige gehoorzaamheid des geestes, de begeerlijkheid der oogen de vrijwillige armoede, de begeerlijkheid des vleesches den vrijwilligen maagdelijken staat.

God en zijn Heilige Kerk hebben nogtans uitverkoren kinderen, die, met den blik en het hart naar 't eeuwig vaderland gekeerd, in één eenigen persoon deze drie verheven deugden vereenigen: de vrijwillige armoede, de vrijwillige gehoorzaamheid en den vrijwilligen maagdelijken staat. Bijgevolg zal elk stelsel dat Gode, den hemel, der ziel en der Kerk vijandig is, de goede monniken en echte nonnen van nature en noodzakelijkerwijs haten. Welnu, zegt-me, hoe ver is 't met het Liberalisme al gekomen?

Het Deïsme verbande God. Tot zijn eenvoudigste uitdrukking herleid, zegt dit stelsel: God buiten de wereld; en de vrijzinnige en logische toepassing:

God buiten den Staat, dat heet de godlooohenende Staat;

God buiten de wet, dat is de godlooohenende wet;

God buiten de school: buiten de godgeleerde school, want het menschelijk verstand is zich-zelf tot wet;

buiten de wijsgeerige school, want de menschelijke gedachte heeft de vrijmaking der menschelijke persoonlijkheid veroverd, de volkomen alleenheerschappij der individueele rede geregeld, en zonder eenig verband met God, is zij de eenige scheidsregter van 't ware en valsche, van 't goede en kwade;

God buiten de school der Fraaie-letteren en Schoone-kunsten: 'tgeen behaagt, dat is schoon, de schoonheid is deugd; het leelijke alleen is ondeugd. De kunstenaar mag alles durven.

Buiten de school der burgermanskinderen en ambachtsmanskinderen, God en zijn dienst: buiten de school dus alle godsdienstig onderwijs en vooral buiten de school de priester, de monnik, de liefdezuster; ja, tot zelfs het Christusbeeld moet verdwijnen. Evenmin als men het kruis aan den uitgang des levens meer duldt, evenmin duldt men 't aan den ingang des levens, onder de blikken van 't kind op school: geen kruis meer in de school, geen kruis meer op 't kerkhof. Zelfs van de romeinsche plaats, welke honderd duizenden martelaren voor 't kruis veroverd hebben, heeft men te Rome op het Colyseum het kruis durven doen afrukken.

Men noemt dat: scheiding van Kerk en Staat. Niettemin, het stelsel heeft zijn laatste konsekwentie nog niet bereikt.

Het is niet meer voldoende, dat de staatkunde niet van God spreke, dat de Staat, de school en het kerkhof niet meer van den Christus spreken, — het stelsel der scheiding vraagt nog, dat de godsdienst, dat de Kerk-zelf niet meer van staatkunde, noch van school spreke; eerst dan zal de scheiding volkomen zijn. Hoe ver is 't met het Liberalisme gekomen? Maakt het niet zijn nieuw strafwetboek tegen de Godsdienst die 't

godsdienstig vraagstuk, 'twelk op den bodem van elk groot staatkundig vraagstuk ligt, waarlijk niet laat varen, maar ook dan nog opeischt als de Staat het met een staatkundig omhulsel bedekt?

Toen de profeet Nathan tot koning David zei: Er waren eens in een stad twee mannen, de eene rijk, de andere arm: de rijke man had groote kudden, de arme slechts een enkel schaap, en om nu een vreemdeling te onthalen, ontnemt hij den arme diens eenig schaap. *Vivit Dominus, quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc*: Leve de Eeuwige, riep David uit, de man, die dat gedaan heeft, is des doods waardig. Laat in onze dagen de priester eens zeggen: er leefden in een land twee koningen, de een had groote en menigvuldige gewesten, de ander had er weinig; de magtigste koning maakt zich van 't koninkrijk van zijn landgenoot meester... *Vivit Dominus*, de man, die dat gedaan heeft, is waardig..., maar neen, zulke woorden van waarheid moet men voorkomen en smoren: de godsdienst, de Kerk, de gewijde leerstoel moeten niet meer spreken van zedeleer en staatkunde, noch van de regten der waarheid op staatkundig gebied, noch van de pligten des Christenburgers jegens de Kerk: zoo luidt de wil van 't stelsel van scheiding dat het stelsel is van 't Liberalisme.

Dit tweede stelsel loopt wezentlijk uit op en staat in de praktijk gelijk met het stelsel van ontkenning, dat heet met het atheïsme voor den geest en het materialisme voor 't lichaam. In dat monsterachtig mengelmoes lost zich elk tot zijn laatste konsekwentie doorgevoerd valsch stelsel op: en dat is logisch, dat is onvermijdelijk, even onvermijdelijk als 't voor den mensch is om of in den hemel of in de hel uit te komen. O ik weet het, de ontwikkeling der stelsels en de gang der natiën verschillen. Zoo zette men in Frankrijk een vrouw van slecht levensgedrag op 't altaar, in Duitschland zet men er een professor van slechte leer op, terwijl men elders deze twee typen verbindt, gelijk men 't thans in Zwitserland ziet. Hoogmoedige geesten en bedorven harten zijn de grondstof, waar de

Vader der leugen, die altijd een nationalen mal of vorm kiest, zijn nieuwe apostelen en hun mannelijke en vrouwelijke aanhangers uit maakt.

Bij de volken, die dit tweede stelsel aannemen, bij de volken die in zijn praktijken wedijveren, zullen we dus dezelfde vernederende gevolgen en dezelfde betreurenswaardige uitkomsten hebben, die we bij 't individu van 't eerste stelsel hebben aangetroffen — het volk is immers de som der individus, de uit de gezamentlijke massa voortvloeiende kracht. Maar deze uitkomsten, we zullen ze hier op grooter schaal hebben tot grooter ongeluk der ziel en grooter ramp des vaderlands.

De menigte, die God van de wereld, de godsdienst van 't leven, de zedeleer van de maatschappelijke praktijk gescheiden heeft, is en wordt hoe langer hoe meer een zinnelijke menigte, een zinnelijk volk, want ieder wil zijn deel van geluk hebben, en wil het, daar hij niet meer aan de andere wereld gelooft, in deze wereld, en in de genietingen des levens. Al het streven, ik druk me slecht uit, al de instinkten dezer menigte vragen aan 't vaderland *panem et circenses*, brood en spelen.

Maar al wie zinnelijk is, is begeerig en geldddorstig — het geld is immers het middel van 't genoeg.

Het kapitaal wil grooter renten, en tal van vrijzinnige Kamers schaffen de wetten af die zich tegen den woeker aankantten; de meester wil meer winst en de werkman meer loon; meer loon en minder werk; niet over 't algemeen om des te beter in de behoeften van den huiselijken haard, in de opvoeding der kinderen te voorzien, maar om zich meer aan 't nietsdoen en aan de genoegens over te geven. Zelfs de weldadigheid wordt zinnelijk en vol begeerlijkheid. Om de arme klassen te hulp te komen gaf men eertijds zijn offer in de kerk, als het uur van 't Heilig-Offer daar was, en lei dat aan den voet des altaars van den *gekruisten God-mensch* neêr; thans, thans geeft men bals en nachtfeesten: thans wil de zelfzucht, die toch iets moet geven, eerst van de liefde de belas-

ting van 't genot heffen, en terwijl de eene klasse des volks om brood vraagt, *panem*, vraagt de andere om *circenses*, spelen, vermakelijkheden. En gaat nu niet gelooven, dat die menigte der straat, die uw schitterende schimmen op de glasruiten der vergulde salons ziet dansen, slechts brood vraagt; o neen! zij wil ook haar deel hebben van den feestmaaltijd des levens, van al de vreugde dezer aarde, van de goederen van 't aardse vaderland, "want aan 't hemelsch vaderland gelooft ze niet meer; zij vraagt om brood en om spelen, en om volksfeesten die zoo spoedig in bacchanaliën ontaarden; zij vraagt, neen, ze beveelt, ze eischt.

Nu is een menigte vol begeerte en hebzucht, die beveelt en eischt, noodzakelijkerwijs een zelfzuchtige en wreede menigte. Haar feestgezag is een moordlied; haar volkslied een beroep op de vernieling. Het bloed van den rijke is het onreine bloed, waar die menigte zonder hemelsch vaderland de voren van 't aardse vaderland meê drenken wil. Wat kan dat volk het ongeluk des vaderlands schelen! Niets scheelt iemand hunner dan 't geen zijn persoonlijk goed, zijn individueel plezier of hun gemeenschappelijke wraak aanbelangt.

Moet ik bewijzen aanvoeren? Welnu, hebben we niet de hoofdstad van Oostenrijk gezien, terwijl vijandige legers het vaderland verpletterden? En terwijl de provinciën met overwonnen en stervende medeburgers als bezaaid waren, wat deed toen de zoo vrijzinnige hoofdstad...? ze vermaakte zich! We hebben Frankrijk gezien — zoo als we 't nooit hadden willen zien — in een onregtvaardigen oorlog overwonnen, verslagen — en in de hoofdstad van dat volk, dat door zijn vaderlandsliefde beroemder is dan elk ander, heeft men den kreet geslaakt: Sterve het vaderland! leve de omwenteling! Dat was de kreet van die menigte zonder hemelsch vaderland, van die menigte die natuurlijk den priester vermoordt, het kruis verbrijzelt en de lamp des heiligdoms uitdooft om petroleum aan te steken, voor Voltaire en Danton te knielen, en in 't hart van 't eigen vaderland datgene te vernietigen wat de vijand van buiten niet

had kunnen bereiken: sterve het vaderland! leve de omwenteling! En die kreet, twijfelt er niet aan, zal van de eene hoofdstad naar de andere overgaan, want de beginselen, waarvan die kreet het devies is, zijn overgegaan van hoofdstad tot hoofdstad, hebben er hun organen, hun beschermers en adepten. Zij hebben er het hoogste woord; zij proklameeren zich de eenige verlichte vrienden des lands, de gidsen des volks, de kracht van den Staat. Hun partij alleen is het volk: voor de regten der minderheid hebben zij dan ook volstrekt geen ontzag. Hun belang is altijd het nationaal belang; de schatten des lands strekken dan ook in hun handen alleen ten bate van de uitsluitende belangen hunner partij. Hoort men hen, dan beminnen zij, en zij alleen, het vaderland; en daar zij gebroken hebben met het hemelsche vaderland, zoo hebben zij niet anders dan het aardsche vaderland, waar zij, volgens ons, hun afgod van maken, en de eeredienst van uitvaardigen in allerschandelijkste vrijzinnige grondstellingen, waarvan ik er u slechts drie in herinnering zal brengen: zij zullen ons tot overgang dienen tot het derde stelsel. Van deze drie grondstellingen is overigens de laatste op zich-zelf een geheel wetboek:

»elke daad, zelfs dan wanneer zij tegen de eeuwige wet, tegen het goddelijk Wezen is aangekant, is nogtans geoorloofd, als ze maar door de liefde tot het vaderland wordt ingegeven:»

»elke zelfs misdadige, zelfs schandelijke daad wordt lofwaardig, lofwaardig in den hoogsten graad, wanneer ze door de vaderlandsliefde wordt ingegeven.» Ziedaar dan hoe dit stelsel het hemelsch vaderland door 't aardsche vervangt. Het is de souvereiniteit van de wetten der aarde over de wetten des hemels; van 's menschen wil over den wille Gods; het is de afgod des vaderlands op 't altaar van den levenden God; het is het vaderland dat de schatting eischt welke slechts aan God alleen verschuldigd is. Indien gij, even als in 't Evangelie van de Offerdienst, die dezen morgen onze Moeder de Heilige Kerk ter eere van een held vierde, aan de groote leeraars van dit tweede stelsel vraagdet:

Meesters, welk is het groote gebod der Wet? Dan zouden zij u moeten antwoorden: gij zult het vaderland lief hebben met alle vermogens van uw geest, met alle krachten van uw hart, met alle vezels van uw ligchaam." Hebt het vaderland lief, *et fac quod vis*, en doet wat ge wilt: »elke daad is geoorloofd." Bijgevolg, weest koningen of keizers en berooft uw broeders en waarde neven, de koningen uw naburen, maar doet het uit liefde tot het vaderland. Weest ministers en ontsteekt broedermoordende oorlogen, maar doet het uit liefde tot het vaderland; weest afgezanten, en ondermijnt in 't geniep den troon aan den voet waarvan gij uw hulde neêrlegt, maar doet het uit liefde tot het vaderland. Weest partijhoofden of eenvoudige burgers en zendt struikroovers tegen den koning van Piëmont: wet den dolk en treft eerst den minister van den Paus; wet den dolk en treft vervolgens den koning van Napels, en treft den keizer van Oostenrijk, en treft den koning van Pruïsen en werpt uw bommen of kanonkogels tegen de keizers..... hoe ver is 't met ons gekomen, God des hemels! de souverainen der volken, die het christelijk geloof gelast met eerbied en liefde te omringen, ze worden helaas! aangerand door het moordtuig van den sluipmoordenaar!

Moordenaars dikteeren de programmen die de keizers hebben op te volgen; o pretoriaansche wacht! o Cesars van Rome, waar zijt gij toch! ge zijt overwonnen! De moordenaars hebben zich verdienstelijk gemaakt jegens het vaderland; een zeker Liberalisme rigt standbeelden voor hen op, en zekere Cesars begroeten ze.

IV.

Maar de Cesar van Rome met zijn slaven was niet alleen *imperator*, hij had zich ook *summus pontifex*, opperpriester, gemaakt: dáar nu streeft het derde stelsel naar, dat stelsel zoo vijandig aan onze ziel, aan ons geloof, zoowel aan de christelijke vrijheid als aan de goddelijke waarheid. Wel verre van

nieuw te zijn, is dit derde stelsel van zeer oude dagteekening; en toch is het als het natuurlijke kind van 't hedendaagsche liberalisme. Het schrijdt voorwaarts op denzelfden weg, zet denzelfden arbeid voort, in dienst van 't zelfde beginsel. Inderdaad, is het aardsche vaderland alles, dan moet de wereldlijke magt, de Staat alles zijn, en de Kerk niets. Hoe staat het daarmee nu in dit derde stelsel geschapen? Van den beginne af hebben we 't *het stelsel der opslurping* genoemd. Zoo noem ik het omdat het alle valsche stelsels en alle ware regten absorbeert, opslurpt. Het ontkent niet zooals het eerste stelsel; integendeel, het bevestigt, en toch leidt het tot denzelfden uitslag: het scheidt niet zooals het tweede stelsel; integendeel, het brengt tot elkaër, het voegt bijeen, het vereenigt en vindt middel om zelfs de uitersten te vereenigen: het uitwendige der godsdienst en het wezen der goddeloosheid; de Heilige priester-magt en de heiligschennende handeling; de onwetendheid der kroeg en de wetenschap der akademie; het liberalisme en het absolutisme; het vertegenwoordigend regeerstelsel en de autokratie; den despoot op den troon, den despoot in de Kamer en den despoot op straat; het koninklijk purper en de modder; Cesar en het janhagel. Het is voor 't tweede stelsel als Nero voor zijn moeder; het is er het kind van en zal er de moordenaar van worden.

Om zijn stelsel van scheiding, scheiding tusschen Staat en Kerk, tusschen den Staat en God, wel te omschrijven, kondigde het Liberalisme aan de vier wereldstreken aan, dat »de bron en de oorsprong van alle regten de Staat is»: kondigde het allen volkeren der aarde aan, »dat de Staat een regt geniet 'twelk geen grenzen toelaat.» Arme menschelijke vrijheid! Men meent zich vrijer te maken en men maakt zich slaaf; slaaf van den almachtigen Staat.

Want ziet men dan niet in, dat met dit Liberalisme der onwetendheid heel goed gepaard gaat de hoogmoed der wetenschap, van die wetenschap namelijk welke gescheiden is van de Kerk, van de Openbaring, van God. Die wetenschap moest

haar zetel en brandpunt hebben in 't land van den afvalligen monnik, den muiter der 16 eeuw; en veel verder gaande dan die man, die zich-zelf niet hervormde, is die wetenschap zoo ver gekomen om van een *to ego*, van een Duitsch Ik ... den oppersten God, en van den Staat de opperste openbaring Gods te maken. Ziet hier hoe dit derde stelsel te werk gaat, dat stelsel, 'twelk niet scheidt dan om beter te kunnen opslurpen. Het ontkent niet het bestaan van een God, maar is van meening, dat God zich nog maakt of *wordt*. Hij maakt zich in 't *Ik*, zei Fichte: Hij maakt zich in 't *niet-ik*, in de natuur, zei Schelling: hij maakt zich in 't *ik en in 't niet-ik*, hernam Hegel, wijsgeer te Berlijn. Alhoewel deze denkers elkaër tegen spreken, komen zij vrij wel overeen om alle gezag van een God niet-ik van hun oppersten God-ik uit te sluiten. Het is nu dit pantheïsme, dat geleid heeft tot het pangermanisme 'twelk zich gemaakt heeft, en nog leidt tot het absolutisme, 'twelk zich, zou de Berlijnsche filosoof zeggen, in 't pruisisch-ik en in 't aangrenzend niet-ik maakt. Ik ken niemand die de theorie van dat absolutisme brutaalder geformuleerd heeft dan die pantheïstische wijsgeer van Berlijn. »De Staat, zegt hij, is God die zich werkelijk zichtbaar maakt; de Staat, zegt hij, is de goddelijke wil; de Staat, zegt hij, is een God-menschelijk wezen, 'twelk een onbeperkt regt heeft op alle individus.' O die Leeraar van slaven! Maar is dat niet, in naam der van den God der christenen onafhankelijke wijsbegeerte, van den eenen kant het onbeperkste despotisme en van de andere zijde het gemeenste servilisme stellen en wijden? Er heeft immers slechts het een of andere eierzuchtige, vermetelege nie, koning of minister, op te staan, en minder in woorden dan wel in vol-dongen feiten zal hij zeggen: de Staat is God; de Staat nu ben ik: de Staat-God, dat zijn wij. Ons regt is een volstrekt en opperste regt. Tegenover ons Staatsregt is er geen regt. Voor de geestelijken moet onze wil gewijd zijn en heilig, zoo niet, dan zullen we hun goederen in openbare veiling brengen, en hun persoon in de gevangenis werpen. De wil van den Staat

moet zijn voor de vertegenwoordigers des volks een wet, waarop zij ja en amen hebben te zeggen, zoo niet, dan jagen wij ze weg, en voor 't volk-zelf het hoogste bevel, 'twelk het heeft op te volgen, zoo niet dan verpletteren wij het. Ondertus-schen zijn er twee die zeggen: de Staat ben ik; die twee zijn het imperialisme en de demagogie. Beurtelings zal een der twee slaaf en de andere tiran zijn; en uit den schok dezer twee Staten-Ik, uit de verandering van rol tusschen Cesar en het janhagel, ontspringt inderdaad de bron en oorsprong van zulke groote ongelukken, dat men er de grenzen niet van voorzien kan.

Maar wie ook de overwinnaar moge zijn, 't is het Libe-ralisme, dat hun dezen weg gebaad heeft. Het opperste sou-vereine volk maakt zich, zegt de liberaal der clubs; de op-perste souvereine Staat maakt zich, zegt de liberaal der Ka-mers; en Cesar-God maakt zich, zou daarna de wijsgeer van 't Hof zeggen; maar wie ook de overwinnaar moge zijn, altijd is degene, die waarlijk naar 't hemelsch vaderland streeft, er het slagtoffer van; altijd is het de Kerk van den Christus die het voorwerp is van den haat én van 't Volk-god én van den Staat-god én van Cesar-god.

Opdat wij toch goed overtuigd worden, dat het de geest is die doodt en niet de vorm die redt, zoo zien wij den Staat-God der scheiding en der opslurping in allerlei gouvernemen-ten aan 't werk; wij zien hem in deze ure: in een keizerrijk, in Duitschland; in een koninkrijk, in Italië; in een republiek, in Zwitserland: in een veelvormig Gouvernement, in Spanje. Overal is het de Staat, die zich God wil maken, overal is 't het aardsche vaderland dat de overhand wil krijgen boven 't hemelsch vaderland en wetten op wil leggen, die strijdig zijn met onze pligten jegens onzen Vader die in de hemelen is, jegens den Christus en zijn Kerk.

Welke waarheden, welke liefde, welke eenheid hebben wij nu te stellen en moeten we stellen tegenover deze valsche stelsels, deze drie soorten van vaderlandsliefde, deze scheuring van 't hemelsche en het aardsche vaderland?

Laat ons een ontledenden blik in 't christelijk hart slaan en we zullen er in goddelijke karakters gegrift vinden, dat de christen, levende bij het graf zijner vaderen, bij de wieg zijner kinderen, van alle dingen, die van deze wereld zijn, niets zoo zeer lief heeft als de aarde waar op zijn voorhoofd het water des doopsels, de eerste kus zijner moeder en de eerste zonnestraal afdaalden; de aarde, waar zijn ziel en zijn hart ontloken zijn voor de liefde des hemels, voor de liefde van 't goede, voor de liefde van 't ware en schoone, kortom de ware christen heeft van dit ondermaansche niets zoo zeer lief als zijn vaderland. Maar de christen houdt meer van zijn ziel dan van zijn ligchaam. Hij leeft niet alleen van brood, maar van alle woord dat uit den mond van God komt; derhalve zal hij de vrijheid zijner ziel niet minder liefhebben dan de vrijheid van zijn land; de goddelijke waarheid en de onafhankelijkheid en den voorspoed der instellingen Gods zal hij meer beminnen dan die van den mensch. De ware christen bemint de door God aan zijn Kerk gegeven grondwet meer dan de door een Cesar of een Kamer aan zijn land gegeven grondwet. Moet de ware christen hem, die zorg draagt voor zijn ziel, niet meer beminnen, achten en vereeren dan hem die zorg draagt voor zijn ezel of zijn akker? Moet hij den priester niet meer beminnen en vereeren dan den veldwachter? den Stedehouder van den Christus meer dan den Stedehouder des keizerrijks? den dienaar van God meer dan den dienaar des konings? Is dat rondweg gezegd en herzegd, zoo kunnen wij in weinig woorden tegenover deze drie stelsels van dwalingen en ongelukken drie beginsels van waarheid en heil, tegenover deze voorbeelden van

verderf, voorbeelden van deugd stellen. Deze beginselen, we hebben ze geleerd van de lippen van den Christus; deze voorbeelden, we hebben ze opgevangen van de bladzijden der geschiedenis.

Tegen het eerste stelsel, dat slechts het aardsche vaderland heeft en in alles slechts een aardsch geluk zoekt, stellen we het goddelijk orakel over: »Zoekt eerst het rijk van God en het overige zal u toegeworpen worden.»

Als de hoofden der gouvernementen eerst het rijk van God oprechtelijk zochten, zouden zij dan niet zeer spoedig een opregten vrede tusschen al die verschillende gouvernementen en volken vinden? Want het zijn de gouvernementen en hun hoofden, die de oorlogen willen en beginnen; gewoonlijk ondergaat het volk ze en betaalt ze met het zweet van zijn voorhoofd en met het bloed zijner aderen. Als de volken, de bedrijvige meerderheid der volken, eerst het rijk van God zochten, zou het christelijk Europa dan niet weldra de gerechtigheid en de eendragt tusschen den arbeid en het kapitaal vinden? Zouden we niet de harmonische ontwikkeling hebben van 't gezag, dat vaderlijk, en van de onderwerping, die kinderlijk zou zijn? De vooruitgang des menschedoms is daar, en nergens elders. De Hoofden der Staten zouden de vaders des vaderlands zijn. Om hun grondgebied te vergrooten, zouden ze hun ziel niet willen verliezen en in onregtvaardige oorlogen én de kinderen van hun eigen vaderland én die van 't aan te hechten vaderland willen opofferen. De grenzen der gerechtigheid zouden ook de natuurlijke grenzen der Christen-Staten zijn. Vrije overeenkomsten, geen bloedige oorlogen, zouden soms deze grenzen verplaatsen, die voldoende verdedigd zouden worden door de Beschermengelen, en niet door de ontelbare legers van soldaten, waarvan bloot de werktuigen der verwoesting de schatten van den Staat en de belastingen des volks verteeren. Zoowel uw vaderland, als het mijne, beiden klein in omvang, ze zouden in inwendige voorspoed nog veel grooter zijn. Al wie christelijkerwijs het rijk van God zoekt, moet een afschuw

hebben van 't stelsel der hedendaagsche aanhechting, dat doodelijk gevaar, dien gezworen vijand én van uw hemelsch vaderland én van uw aardsch vaderland, van uw ziel en van uw België.

Tegen 't tweede stelsel, stelsel van scheiding, van schuldige echtscheiding tusschen de beide vaderlanden, stellen wij niet de eenheid, maar de eendragt der beide magten over; nu maakt immers de eendragt — wie weet 't beter dan gij — de magt. Ligchaam en ziel zijn wel onderscheiden, maar hun vereeniging maakt den levenden mensch. Kerk en Staat zijn insgelijks onderscheiden en verschillend; het wereldlijke is vereenigd met het geestelijke, het aardse middel met het hemelsche doel, want elke menschelijke daad is eene daad der ziel, en de ziel kan geen maatschappelijke daad verrigten zonder het geestelijke element met het wereldlijke te vereenigen. Elk mensch, die zich goed bestuurt, handhaaft orde en vrede, dat heet het gezag der ziel over de lichamelijke handeling. Hier een scheiding willen, dat is wanorde en regeringeloosheid willen. Hetzelfde geldt van 't bestieren van een katholiek volk. Al wie in België de scheiding van Kerk en Staat wil, wil de wanorde. Al wie deze gewelddadige scheiding wil, wil de regeringeloosheid, wil 'tgeen God verbiedt, gaat *al fondo*, waar hij, die binnen treedt, op den drempel de hoop moet laten varen. Die rampzalige! hij meent een hoek der wereld te winnen en hij verliest zijn ziel! De katholiek, die het Liberalisme tot zoo ver volgt waar het thans heen gaat, houdt op katholiek te zijn.

Er waren tijden, toen men waarlijk ter goeder trouw gelooven kon, dat het Liberalisme een nieuwe dageraad der altijd jonge en schoone oude zon van 't Katholicisme zou zijn. Een dappere in de worstelingen van den dag en in de verdediging der katholieke belangen, een Franschman, wiens geest zeer verknocht was aan 't geloof der Kruisvaarders, maar wiens edel hart bijna verleid is geworden door de moderne vrijheid, heeft zijn geloof als Christen en zijn hoop als staatkundige in 't devies kunnen formuléren: de vrije Kerk in den vrijen Staat.

Maar zij, die zich van zijn formule hebben meester gemaakt, hebben zijn geest verstooten, en deze gelijkheid der Kerk met den Staat in zake van wederkeerige vrijheid niet lang geduld. Al zeer spoedig hebben zij dat regt van vrij te zijn slechts voor den Staat alleen doen gelden, hun formule luidde: de Kerk (kortweg) in den vrijen Staat. Al weêr zeer spoedig is hun Staat, van vrij die hij was, souverain geworden, en op den huidigen dag spreekt de liberale formule dan ook ruitelijk van souvereine regten, die de Staat op de Kerk heeft. Volgens hen heeft de Kerk geen eigen regten meer. Wel is waar heeft de Christus eertijds regten gegeven aan zijn Apostelen op de geheel aarde, onder alle volkeren, en voor alle eeuwen, maar volgens onze liberale staatslieden heeft de Christus niets meer te zeggen, den Staat komt thans het opperste regt toe. Ah! als het Liberalisme ooit het kind van 't Katholicisme geweest is, thans is het er de verloren zoon van geworden; als het Liberalisme ooit de vertegenwoordiger der Kerk geweest is, thans is het er de Apostaat van geworden; als het Liberalisme ooit de leerling van den Christus geweest is, thans is het zijn Judas geworden.

Toen de Christus, door een der zijnen verkocht, aan 't kruis gehecht was, wilden de nieuwe bondgenooten van Judas, de overwinnaars van den dag, het opschrift, dat in drie talen »Jezus van Nazareth, Koning der Joden,» verkondigde, nog van 't kruis scheiden. Die titel van Koning der Joden was voor de vijanden van den goddelijken Gekruisigde 'tgeen in de oogen onzer Liberalen die titel van Stedehouder van den Christus, die titel van koning van Rome, koning van den Kerkelijken Staat, is. We weten dat Judas die A gezegd had, ook B zeide; ik weet niet hoe velen van hen, die tegen 't opschrift van Koning der Joden geprotesteerd hebben, niet Judas' voorbeeld gevolgd hebben, maar wat ik wél weet, is, dat men thans niet meer een vriend van 't Liberalisme en een vriend van den Christus kan zijn. En de waarheid van dit woord, de Liberalen-zelfen bewijzen het elken dag meer, niet alleen

door ijdele woorden en geschriften waar 't slechts bij praten blijft, maar door wetgevende handelingen en feiten die òf reeds voldongen zijn òf zich op weg bevinden van voldongen te worden. Tot in de heilige plaats oefent het Liberalisme zijn verfoeilijke handelingen uit. Ziet zijn werken te Rome en elders, waar zijn heiligschennende hand den troon ontrukkt aan den Stedehouder van den Christus, het Christusbeeld aan 't Colijseum, de maagden van Christus en de priesters van den Christus aan de kloosters, den priester die doopt aan de wieg, den priester die zegent aan 't huwelijkskontrakt, den priester die op 't graf den eeuwigen vrede en het eeuwige licht inroept, aan den overledene.

O mijn God, o mijn God, ontferm u onzer! de dagen bereiden zich, dat volken in massa, ieder burger soldaat zijnde, in uitgebreide aan 't bloedbad gewijde velden vereenigd zullen zijn, en gelijk de Staat gescheiden is van de Kerk, zoo is de aalmoezenier, de priester gescheiden, verwijderd van 't leger. De Staat is zelf de grootste *Solidaire* geworden; en velen uwer kinderen, o katholieke ouders, zullen sterven voor de eerezucht van mannen zonder geloof, en zullen er sterven zonder priester.

Op die slagvelden zullen de twee bondgenooten zegevieren: het Liberalisme en Satan.

Hier zijn wij aan 't derde stelsel gekomen, dat van opslurping, dat van den Staat-God, van Cesar-God. Daar stellen wij een voorschrift en een raad van onzen goddelijken Meester tegenover. Een voorschrift: Geeft den Keizer wat des Keizers en Gode wat Godes is. Een raad: Vreest niet voor degenen die slechts het ligchaam kunnen doden, maar vreest hem, die beiden ligchaam en ziel in de hel kan storten.

Begeert gij dat wij dit voorschrift kortelijk zullen uitleggen, welnu, we zullen 't doen door de verklaring der Apostelen, wanneer zij zich verdedigden tegenover de hoofden en dienaren der regeering: »oordeelt gij-zelven of men niet eerder

Gode moet gehoorzamen dan den menschen;" bij gevolg eerder aan den Cristus dan aan Cesar. Of hebt gij liever een groot voorbeeld der geschiedenis, hetzij uit de eerste eeuwen, hetzij uit onze dagen? welaan, luistert!

Het was onder den Cesar Maximiliaan Herkules, ten tijde van Diokletiaan, den vervolger der christenen, dat heet van den Paus van Rome, van zijn bisschoppen, van hun priesters en geloovigen. Herkules wilde een gedeelte van Frankrijk — thans door een anderen Herkules overwonnen — onder 't juk brengen; een gedeelte zijns legers had zijn tenten opgeslagen aan de boorden van 't meer van Genève — waar onlangs de thans in ballingschap verkeerende welsprekende bisschop onderwees en wel deed — een ander gedeelte des legers rukte naar die landen van den Rijn, naar Trier op, waar men toen het geloof beleed, dat men er tegenwoordig belijdt. Herkules gelastte, aan de goden des keizerrijks te offeren. Een legioen van tienduizend soldaten, allen christenen, allen bereid om voor 't keizerrijk en den keizer te sterven, verwijderde zich van deze plaatsen der offerande, daar zij om de afgoden en valsche goden des rijks den waren God, den Christus, niet wilden verloochenen. Beurtelings deed Herkules het Christen-legioen bevelen, beloften en bedreigingen toekomen; aan allen den last om den goden des rijks te offeren; de belofte van keizerlijke gunsten aan hen die gehoorzamen zouden; de bedreiging van den dood aan hen die niet zouden gehoorzamen. Gij weet dat deze soldaten met hun hoofden altemaal dit ten antwoord gaven: Wij zijn de soldaten des keizers, maar ook de dienaren van den waren God; den keizer zijn wij den dienst onzer armen, en bovendien aan God den dienst onzer zielen verschuldigd. En aan Cesar gevende hetgeen van Cesar was, maar ook voor God wegleggende 't geen van God is, gehoorzaamden al deze soldaten van 't Thebaansche legioen aan God en niet aan Herkules. Zij hadden hun dappere levens zeer duur kunnen verkoopen, maar neen, zij legden de wapenen neer en ondergingen den dood met dien zelfden kalmen doch onwrikbaren moed, met

die zelfde zachte, maar heldhaftige en volhardende berusting, die de katholieke wereld in deze geloovige christenen en van Duitschland en van Zwitserland bewondert, waar de Staat, waar Cesar datgene eischt wat een christen aan Cesar niet mag toestaan. Daar zijn teruggekomen de jammerlijke tijden waar, even als in de eeuw der heidensche Cesars, de ware christenen geacht worden, vijanden van den Staat te zijn; de tijden waar men de onder keizer Tiberius begonnen lijst voortzet; weet ge in welke dagen, in welk land, door welken vorst en tegen welken geloovigen onderdaan? In Judéa, door Herodes, toen gezanten uit het hemelsch vaderland het aardse vaderland zoeven het lofied hadden toegezongen van glorie aan God en van vrede den menschen die van goeden wille zijn; en de groote vijand van den Staat was het kind, dat, in een stal geboren, gewikkeld in doeken daar in een kribbe neder lag.

En het goddelijk kind, dat der wereld den vrede kwam brengen, en de gezegendste onder alle vrouwen, en de vreedzaamste aller burgers, de Heilige Maagd en de Heilige Jozef, ze moesten den geboortegrond verlaten, even als gij, Liefdezusters, even als gij, vreedzame werklieden in den wijngaard des Heeren, op de velden der wetenschap, op de slagvelden der liefde, godsdienstige Orden die men verbant. Maar vertrekt in vrede, zelfs zonder u hebben Duitschland en Zwitserland nog genoeg onversaagde belijders, om niet alleen één, maar tien, maar honderd Thebaansche legioenen te vormen. Waar zijn de tijden gebleven, dat de eerste der Nebukadnezars, Cesar-God, het gouden afgodsbeeld oprigtte, 't welk de volken hadden te aanbidden! Zijn bevelschrift vond slechts drie mannen, die liever gehoorzaamden aan de wet huns Gods, den God Israëls, dan aan de wet van hun vorst en diens gouvernement; en in onze dagen, wat al Daniëls in Duitschland alleen, wat al Daniëls in deze Zwitsersche kantons! Weet ge 't nu dan, o magtige vorst? Verscheidene legers hebt ge kunnen overwinnen, maar niet één enkelen katholieken bisschop. Eere zij God! Driemaal hebt ge al de vermogens van

uw genie en al de hulpbronnen uwer kruipende dienaren ten toon gespreid: de godsdienstige orden, de bisschoppen, de katholieke priesters hebt ge schuldig willen vinden, maar dat is u niet gelukt; ge hebt onbillijke wetten moeten maken, ge hebt 't gedaan; ge hebt deze dienaren van den Christus aan deze zijde hunner pligten willen tegenhouden, en gij kondt het niet; en daarna hebt gij hen aan gene zijde hunner pligten willen drijven, dat hebt ge evenmin gekund. Ge hebt slaven of oproerlingen willen maken, en ge hebt martelaars gevonden. Eere aan God, eere aan Christus! Wat al Daniëls op den huidige dag!

Maar in de dagen van den eersten Daniël had het woord van den goddelijken Gekruisigde nog niet weêrklonken: Vreest niet voor degenen die slechts het ligchaam kunnen dooden; en sedert is een visscher naar Rome gegaan om op 't kruis de dynastie der Gekruisigden voort te zetten; sedert hebben twaalf Cesars vergeefs beproefd de opvolgers van dezen Gekruisigde te overwinnen. Wat zeg ik, twaalf Cesars? Er zijn er veel meer. Iedere eeuw heeft de haren gehad, want sinds Satan tot Jezus-Christus gezegd heeft, hem alle koninkrijken der wereld en hun heerlijkheid toonende: *»haec omnia tibi dabo si cadens adoraveris me»*: dat alles zal ik u geven, wanneer gij nederknielende mij aanbidt; sinds dien tijd is de worsteling aller eeuwen die van de vorsten der wereld met den Stedehouder van den Christus. Hoe grooter de vorsten zijn, hoe magtiger zij worden, des te meer is deze worsteling te vreezen. Is men koning, dan streeft men er soms naar, keizer te worden; heeft men zich keizer gemaakt, is men wat het hoogste op aarde is, ziet men ettelijke koninkrijken aan zijn voeten, dan rijst er gewoonlijk in 't hart van dien magtige een verschrikkelijke gedachte op, gelijk in de bogt van een somber hol zich het geschuifel der ontwakende slang zou doen hooren: dat is dezelfde gedachte die in Lucifers geest de overhand kreeg en van hem Satan maakte; dezelfde die Satan op den berg uitsprak toen hij Christus aan zijn voeten wilde zien; dezelfde die den Stede-

houder van den Christus aan de voeten der keizers van Rome, der keizers van Konstantinopel, der keizers van Duitschland, der keizers van Oostenrijk, der keizers van Frankrijk wilde hebben. O wat heeft de eerste keizer van Frankrijk die gedachte van Satan, die gedachte van Cesar-God, ter dege goed in moderne taal geformuleerd, toen hij dezen kreet slaakte: »ik ben te laat geboren: Alexander heeft zich den zoon van Jupiter kunnen noemen en zich doen aanbidden. Ik voor mij, ik regeer slechts over de lichamen; die grijsaard — hij dacht aan den paus — die grijsaard regeert over de zielen!» En toen dit genie, keizer geworden, geheel Europa overwonnen had; toen hij, als hem dat maar behaagde, ettelijke republieken met één pennestreek van Europa's oppervlakte kon uitwisschen; toen hij, al naar hem dat beviel, de schepping van koninkrijken dekreteeren en er de kroonen van uitdeelen kon, gelijk hij eertijds de patronen uit deelde; toen, tot dit punt van magt gekomen, toen behaagde het hem ook de worsteling met dien grijsaard te hervatten; zoo hoog op den berg geklommen, wilde hij den Stedehouder van den Christus aan zijn voeten zien. Een oogenblik vergat hij, dat hij te laat geboren was. Achtien eeuwen hadden hem nog niet genoeg geleerd, dat, sinds er een paus op aarde is, er geen plaats meer is voor een Alexander, zoon van Jupiter.

Overal waar het kruis blinkt, zoo lang men er de stem des Opperherders erkent, is er geen plaats voor een Nebukadnézar; ten minste niet voor een Nebukadnézar op den troon, maar nog wel voor Nebukadnézars die hun verstand verliezen en gras eten als de dieren des velds. Oude geschiedenis, monnikenfabel, zegt ons die of die tegenstander: »de Katholieken moeten weten, dat de tijden veranderd zijn! In onze dagen gaan de keizers niet meer naar Canossa!» Dat is waar, o magtige prins, de plaatsen, waar die magtige keizers in onze dagen naar toe gaan, dragen andere namen; naar Canossa gaan ze niet, maar ze komen hier te Waterloo, maar ze gaan naar Sint-Helena, maar ze gaan naar Chislehurst, maar ze

gaan naar . . . laat ons de geschiedenis deze nieuwe namen aanduiden, maar ze gaan naar 't graf, naar de regtbank van den Christus, en nu moge de Christus, om deze helden en ons te oordeelen, verschillende gewigten hebben, toch heeft Hij voor allen een en dezelfde gerechtigheid; en Heer, dat uw wil geschiede op aarde gelijk in den hemel: ontferming gedurende het leven in 't aardsche vaderland; ná den dood, gerechtigheid, oneindige gerechtigheid.

Overwinnaar van Frankrijk, dus Europa's scheidsregter, klim hooger; zie rondom u. Wat zijn ze klein al die koningen die u zoo van omlaag aankijken! Geef uw bevelen; ik zeg te veel; kondig uw begeerten aan en doe uw bevelen vooruitzien, en koningen en ministers zullen u door hun gedweeheid voorkomen. En daarna zoo hoog geklommen, behaagt het u ook, de worsteling der vervlogen eeuwen weêr op te nemen; het behaagt u, Rome den oorlog aan te doen. Over de lichamen regeerende, wilt ge ook over de zielen regeeren; klim zoo hoog, beschouw het Vatikaan; beschouw dien grijsaard. Hij beeft niet. Dat komt hier van daan, dat zijn ziel vol van de gedachten van 't hemelsch vaderland is. Hij beeft niet, luis tert . . . zucht hij? Luistert . . . hij bidt; hij zucht naar God. Ziet, hij staat op, zijn lippen gaan zich openen, en het woord, dat uit zijn mond komt, weêrklinkt van land tot land, van vaderland tot vaderland; en van 't Westen naar 't Oosten antwoorden millioenen en honderden millioenen zielen: o Stedehouder van den Christus! Opperpriester van Rome! Koning onzer zielen; ja, ja, Koning onzer zielen, gij zijt het, o Pius IX, gij zijt het van alle kinderen van den Christus, van alle vaderlanden der aarde, die gij alleen naar 't hemelsch vaderland moet leiden. In katholieke landen heeft men den Paus soms een vreemden soeverein genoemd; welke onzin! en welke afvaligheid! In 't rijk der zielen kan de Paus slechts daar een vreemde soeverein zijn waar de Christus een vreemde God is.

Tusschen onzen Vader in de hemelen, en onzen vader in 't land waar zich onze haardstede bevindt, is Rome's Opperpries-

ter onze Heilige Vader. Overal heeft dat drievoudig vaderschap, 'twelk ons hart aanbidt en vereert, zijn drievoudig devies:

't Is voor u: God, Rome, België;

't is voor ons: God, Rome, Holland;

't is voor andere soldaten: God, Rome, Frankrijk;

voor andere kampioenen: God, Rome, Spanje;

voor andere martelaren: God, Rome, Duitschland;

Ja, Martelaren, o belijders van den Christus, gij zijt het in Zwitserland, gij zijt het in Pruissen!

Hoe menigmaal hebt gij reeds God het offer uws levens aangeboden!

Gij weet niet welke toekomst men u bereidt; zal 't de berooving, of de kerker, of de ballingschap zijn? Maar wat het ook moge zijn, bij de glorie der wetenschap, die reeds uw voorhoofden kroonde, kan de vervolger, wel zijns ondanks, niet anders voegen dan de nog onsterfelijker aureool der belijders-martelaars. Wij weten niet welk lot uw aardsch vaderland voor u bereidt, maar wat we wél weten, is, dat uw hemelsch vaderland kroonen voor u weglegt; dat God u als stralende lichtbaken voor alle kinderen van den Christus stelt; dat ieder mensch van hart de kracht en kalmte van uw overtuiging, van uw geloof bewondert; wat we wél weten, is, dat de Heilige Kerk trotsch op u is.

O Opperpriester van Rome, Daniël in den leeuwenkuil, martelaar in den vurigen oven, zijt gij niet, toen gij de heldhaftige standvastigheid uwer bisschoppen van Duitschland, uwer bisschoppen van Zwitserland, en van zoo veel anderen vernomen hebt, zijt gij toen niet uitgebarsten in heilige gezangen van blijdschap; hebt gij Gode geen lofliederen der dankzegging toegezongen? O gewis, de Heilige Vader heeft God gedankt, maar liederen van blijdschap evenwel heeft hij niet gezongen, want hij is de goede Herder; de goede Herder zingt dan eerst van blijdschap, wanneer het afgedoolde schaap is teruggevonden, wanneer de verloren zoon in 's vaders armen terugkeert. Hij bad voor alle kinderen der strijdende Kerk; hij bad voor

haar vervolgde kinderen; hij bad ook voor de vervolgers van Christus' Kerk; en wij, wij bidden met onzen Heiligen Vader, en wij bidden opdat alle bisschoppen hun Opperpriester waardig mogen blijven; wij bidden opdat alle priesters hun bisschoppen waardig zijn; wij bidden opdat alle ware geloovigen zich hun priesters, hun bisschoppen, hun Opperpriester waardig betoonen; wij bidden eindelijk, dat allen zich hoe langer hoe meer het 'hemelsch en onsterflijk vaderland waardig betoonen, waar de ziel al haar vermogens en al haar schoonheden in al hun goddelijke harmonie zal ten toon spreiden; als wanneer het verheerlijkt ligchaam de volmaakte vorm en uitdrukking der ziel zal zijn, en de engelen, bij den aanblik van den menschelijken luister, in verrukking zullen zingen: ja, waarlijk, de mensch is naar 't beeld en de gelijkenis Gods geschapen! Eere zij God, den schepper van den mensch!

En u, doorluchtige weldoensters, die ik met den verheven titel van Liefdezusters zou mogen begroeten, edele dames, gaat voort, offers te verzamelen, uw dubbel vaderland, België en den hemel, waardig. Zoo zij het, in den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes.

En thans heb ook ik iets van uw goedheid te vragen. Nederland, mijn vaderland, maakt zich gereed, weldra den 25sten verjaardag van de krooning zijns Konings te vieren. Het is mij vergund geweest, een edelmoedige aalmoes voor de duitsche scholen te vragen; laat het mij ook vergund zijn, een vroom gebed van u te vragen, een goed gebed voor Nederland, voor den bloei en het heil van mijn vaderland en zijn koning Z. M. Willem III.

Moge de Hemel België en zijn koning een dergelijken verjaardag verleenen. Ziedaar de wensch dien ik den Hemel voor uw vaderland aanbied. Amen.

Bij den Uitgever dezès zijn verkrijgbaar van en Schrijver van
de rede: **HET VADERLAND**, gehouden te BRUSSEL, enz.

Neerlands eerste Vondelfeest, rede gehouden te ROERMOND.

Neerlands oudste Kathedraal, etc. met hare XIX eeuwſche
muurschilderingen. Rede gehouden te AMSTERDAM.

Een groot Nederlander, groot ſchrijver, groot redenaar in
Duitschland, Italie, Polen etc. Rede gehouden te GENT.

Het Nationale Monument (van NEERLANDS ONAFHANKELIJKHEID).
1813—1863.

De Twee bekroonde ontwerpen, etc.

Antwoord aan de G3.

Zeventien Hoogleeraren in de kwestie van den dag.

La Situation du Catholicisme en Néerlande, discours
prononcé au Congrès de MALINES.

De Nederlanden en de Gevierden te Heiligerlee, rede
op den 300e Verjaardag van den slag bij Heiligerlee, gehouden te
AMSTERDAM.

Antwoord aan den Heer Groen van Prinſterer, op zijn
„Heiligerlee en Ultramontaanſche Kritiek.” Broch. I, II en III:

De HH. **Fruin**, in „De Gids”; **Jonckbloet** in de Tweede Kamer,
en **Groen van Prinſterer** in zijn Derde Brochure over Heiligerlee.

Wederwoord aan B. Ter Haar, Bz. in „Nieuw en Oud.”

Konſtitutioneele Nederlandsche wedſtrijd, 1 April 1872.
Rede gehouden te NIEUWER-AMSTEL.

Hulde aan Neerlands Koning (Nationaal feest van 12 Mei
1874). Rede geh. te AMSTERDAM.

Neerlands roem in zang en klokkenklank. D. I. Rede ge-
houden op het Nederl. Taal- en Letterkundig Congres te MAASTRICHT,
over der vaderen Roem in de Toonkunst. D. II. — in klokkenklank.
Rede gehouden op het Nederlandsch T. en L. Congres te KAMPEN.

La Néerlande à Victor Hugo. (Darwin et Spinoza). Poème
comique-sérieux.

Réplique au critique français de „La Néerlande à Victor Hugo”
dans „De Gids.”

Wederwoord in verzen en in proza, aan de twee pennen
in „De Gids” en „De Nederlandsche Spectator” over „La Néerlande
à Victor Hugo”, etc.

Staatkundige Harmonieën van Neerlands Grondwet.
Rede gehouden te SCHIEDAM.

De Oorlog, (Koning, veldheer, soldaat.) Rede gehouden te ROTTERDAM.

Ter perse:

Hulde aan Prins Hendrik. Is ſtemrecht ook ſtemplicht? Rede
gehouden te DELFT.